

Ladislav Benyovszky: Cesty k neskrytosti

Praha, Togga 2012. 190 s.

Interpretace Heideggerových textů ze čtyřicátých a padesátých let minulého století je těžkým úkolem. Jejich dikce totiž vyvolává dojem příklonu k básnictví a jakési filosofické podobě mysticismu. Tomuto dojmu se snadno podléhá. A to buď v hrubší verzi, která jej dále vřazuje do kontextu Heideggerovy empatie s nacismem, nebo ve verzi jemnější, která v něm vidí rezignaci na filosofii, včetně opuštění zajímavého projektu existenciální fenomenologie. Je skutečně obtížné nechat stranou pokušení podlehnout Heideggerově dikci a opakovat ji v podobě proslulého „heideggerování“. Jako komplementární podlehnutí této dikci ovšem můžeme vnímat i argumentačně nepodložené odmítání příslušných textů z důvodu básnického vyjadřování či mysticismu. Polemickému výkladu filosofických textů by přece měla předcházet interpretační snaha pochopit, oč v nich jde. A základem Heideggerových textů již od *Bytí a času* je kritika metafyziky spojená se snahou o založení jiného počátku myšlení (tak ve formulaci *Příspěvků k filosofii*, v *Bytí a času* jako znovupoložení otázky po smyslu bytí).

---

7 Srv. Havelka, M., Two Trends in the Process of Secularization in Nineteenth and Twentieth Centuries. In: Fasora, L. (ed.), *Secularization and Working Class*. Eugene, Oregon, Pickwick Publications 2011, s. 3-23.

Hermeneutickým klíčem k odemčení Heideggerovy dikce v textech ze čtyřicátých a padesátých let je podle mého názoru právě důsledné zaměření na artikulaci snahy myslet jinak a nevyužívat postupů z tradice metafyziky. Heidegger nechce převést filosofii na poezii ani mystiku, ale využívá toho, že obě tradičně představuje alternativu vůči metafyzice. Jeho texty (ze sledovaného období) mají do jisté míry experimentální povahu; Heidegger přezkoušuje možnosti alternativních vyjádření. Zmíněný hermeneutický klíč využívá i Ladislav Benyovszky, který se důsledně pokouší zachytit rysy Heideggerova myšlení tzv. „jiného počátku“. Bylo to patrné již v jeho první knize věnované Heideggerovi, která vyšla v roce 2005 s názvem *Náhlost. Myšlení bytí z času*, a vystihuje to i recenzovanou monografii *Cesty k neskrytosti*. Benyovszky se nesnaží vřadit Heideggerovo myšlení do vnějších kontextů (např. vývoj fenomenologie, kritika metafyziky apod.) ani obšírněji nediskutuje sekundární literaturu (pohledy jiných autorů na Heideggera). To však v případě této knihy nejsou okolnosti, které by měly být kritizovány. Naopak redukce vnějších odborných (dnes často naddimenzovaných) kontextů je v této knize výrazem hermeneutického zaměření na artikulaci Heideggerova myšlení jako jiného myšlení. Jedině v tomto hermeneutickém rámci lze také Benyovszkého knihu přiměřeně hodnotit.

Kniha se sestává z šesti částí, většinou již dříve časopisecky publikovaných, které byly pro tuto knihu autorem revidovány a sceleny. Benyovszky dokáže velmi přesně detekovat v jednotlivých textech klíčové motivy a provázat je napříč Heideggerovým (zvláště tzv. pozdním) dílem tak, že sledované myšlení vystupuje strukturovaně a koncentrovaně. Benyovszky toho dosahuje tím, že volí jeden shrnující výraz, který průběžně artikulacně zpřesňuje a s nímž postupně provazuje dílčí analýzy. V první knize tuto funkci plnil výraz *náhlost* (*Jähe*), který skloubil jednotlivé podoby „myšlení bytí z času“. V recenzované knize je takovým výrazem *smrtelnost* (*Sterblichkeit*).

Neskrytost, k níž kniha hledá cesty, je tematicky přiblížena jako zřejmost světa pro člověka. Vlastním prostředím této zřejmosti je řeč, jak se zdůrazňuje v úvodu knihy, nicméně klíčem k ní je lidská smrtelnost. Vymezuje-li Aristotelés člověka jako živočicha majícího *logos*, příliš se (v Heideggerově perspektivě, z níž Benyovszky vychází) soustředí na instrumentální povahu řeči a vztah mezi řečí a člověkem „odbyvá“ banálním výrazem „mající“, stejně jako lidství vztažené k řeči zjednodušuje do podoby animality. Člověk je samozřejmě živý, tj. pohybuje se oduševněle (sám od sebe), jak zdůrazňuje antické vypracování animality. Ale je tato oduševnělost pohybu rozhodující pro vztah k *logu*? Benyovszky spolu s Heideggerem ukazují, že ne. Člověk je ve vztahu ke zřejmosti především smrtelníkem, bytostí, která je schopna smrti jako smrti (a ne pouze konce života), bytostí, pro niž je smrt celoživotně významná a zřejmá. Tato zřejmost je pro člověka počáteční (zdůrazňuje

Benyovszky např. na s. 29 n.), dává smysl rozlišení mezi skrytostí (smrtí – nebytím) a neskrytostí (životem ve světě – bytím). Smrtelnost jako počáteční zřejmost otevírá či zpřístupňuje neskrytost (zřejmost světa).

Motiv smrtelnosti náleží u Heideggera do kontextu tzv. „součtveří“ (*Geviert*); zavedenému českému překladu se Benyovszky ovšem spíše vyhýbá a mluví o „vztahu čtyř“ – Země, Nebe, Božství a Smrtelných (s. 63).¹ Kapitola **Kairos**, která se „vztahem čtyř“ zabývá, je pěknou ukázkou toho, jak brát Heideggerovu výzvu k jinému myšlení vážně. Benyovszky se soustředí na specifickou dimenzionalitu každého ze čtyř momentů a jejich vztah popisuje jako časo-prostor. Dimenzionálním rysem smrtelnosti je blízkost, rysem země nosnost základu, nebes měrnost a božství oddálení. Ke konstituci časo-prostoru dochází postupujícím „střením“ (s. 83) těchto dimenzí. Všechny dimenzionální charakteristiky jsou v knize popsány fenomenologicky, analýzou žité zkušenosti s tím, jak např. fenomenální zemi a její nosnost zakoušíme. Metodicky však tato analýza není existenciální, ale topologická. To také znamená, že smysl střením konstituovaného časo-prostoru pro člověka je explikován topologicky jako „vyměřování dimenze“ (s. 84), a nikoli existenciálně jako ek-stasis smyslu (která stále nese antropo- a egocentrický podtón). Bytností básnictví (a myšlení v jiném počátku vůbec) je právě toto topologické vyměřování, které souvisí s orientací v časo-prostoru vztahu čtyř a zaujetím místa v něm (odtud linka k Heideggerem zdůrazňovanému motivu bydlení).

Prohlubující vhled do vztahu čtyř, a tedy i stření jednotlivých dimenzí poskytuje kapitola s názvem **Svornost**. V ní lze sledovat nové perspektivy, které snaha myslet z jiného počátku, nabízí. Jako příklad zmiňme výklad *vroucnosti* (*Innigkeit*), který popisuje nitro vztahu čtyř. Ovšem právě s výrazem „nitro“, jedním z nejdůležitějších termínů metafyziky, je zapotřebí zacházet opatrně. Nitro si vynucuje doplněk vnějšku a hraniční linii mezi oběma. Vztah mezi čtyřmi, jehož součástí je i vztah „vyměřování dimenze“ k časo-prostoru čtyř, nelze popsat pomocí rozlišení vnitřku a vnějšku: člověk jako smrtelník by byl zároveň uvnitř tohoto vztahu i vně, když jej vyměřuje jako celek. Benyovszky vyjadřuje překonání tohoto rozlišení mezi vnitřním a vnějším topologickým výrazem *úžina* (s. 159 n.), *Innigkeit* totiž souvisí nejen s vnitřním (*innig*), ale také s úzkým (*eng*). *Úžina* akcentuje vztahy přibližování a oddalování, „otevírání a rozevírání, přivírání, svírání a uzavírání“ (s. 159), které nepředpokládají dělicí linii mezi vnějším a vnitřním (ta pouze spojuje a rozděluje). Tímto způsobem je možné dále popisovat vztah mezi myšlením (uvnitř) a myšleným (vně) jinak než jako identifikující vztah v diferenci intelektu a věci (jen zkratkovitě vyjádřený základní vztah metafyziky: *adequatio rei et intellectus*). Na Benyovszkého přístupu k Heideggerovi je důležité to, že si u něj všimá i obvykle (nejen v českém prostředí) přehlížených motivů (např. právě *Innigkeit*) a interpretuje je v kontextu myšlení jiného počátku.

1 Všechny stránkové odkazy v závorkách v textu se vztahují k recenzované publikaci.

Čteme-li Benyovszkého knihu jako topologický výklad součtveří a smrtelnosti jako svorného vztahu k němu, může nás v poslední kapitole **Myslivé básnění však v pravdě jest topologií bytí** zarazit důraz na krajní roli skrytosti. Benyovszky interpretuje důležitý motiv tzv. *Gegnet* ze skupiny textů, které pojednávají o *Gelassenheit*, jako „končinu obzoru“, resp. *krajnost* (s. 175) a spojuje ji se souhrnným vyjádřením střečího vztahu Nebes a Země: „Nebesa jsou obzorem coby (o)krajem Země jakožto krajiny.“ (s. 173) Topologický rozměr tohoto výkladu je zřejmý: stření Nebes a Země dává povstat krajíně (topologickému časo-prostoru světa smrtelníků). Benyovszky vyzdvihuje heideggerovský důraz na odlišení horizontu a krajiny (*Gegend – Gegnet*). Horizont náleží metafyzice a její koncepci imaginace jako předstávajícího vztahu ke vzhledu jsoucen. (Odtud by se mimochodem dala odvodit Heideggerova kritika pojmu horizontu ve fenomenologii.) Benyovszkého „obzor“ tudíž není horizontem, ale přesto zůstává spojen s „(o)krajem“, který jako vůči nám cizí vymezuje to, co je nám běžně důvěrně blízké. *Krajnost* (*Gegnet*) je tu krátce řečeno interpretována jako skrytost (*léthé*, s. 175). Nejde ovšem (metafyzicky) o skrytost za hranicí zjevného, ale o skrytost, která jako konstituent náleží neskrýtosti – o důvěrně cizí, myslitelnou skrytost. Tím je však příliš akcentován starší motiv ek-statičnosti pobytu (jako *Dasein* i *Da-sein*). Střením konstituovaný časo-prostor, jehož uchopením je *Gegnet*, nelze podle mého mínění takto jednoznačně redukovat na vzhlížení smrtelníka k nebesům, tj. na dimenzi (o)kraje a obzoru. *Gegnet*, zdá se mi, vyjadřuje spíše topologické prostranství (pole), které povstává vztahem čtyř. K jeho dimenzionalitě bezesporu náleží rozměr krajnosti, ale jen v rámci dimenzionálně bohatší „svornosti“, kterou Heidegger v příslušných textech zdůrazňuje tím, že *Gegnet* znamená „volnou šíři“ (*frei Weite*). Dimenzionalita stření jako by veškeré krajnosti dávala status toho, co je uprostřed, v úžině svornosti vztahu čtyř. Topologie by skutečně mohla být (jak čteme u Benyovszkého) přiblížena jako studium míst a umístění „za obzorem“ (původně prázdného, eukleidovského) objektivního prostoru (s. 177), ale pokud představu takového prostoru opustíme, přestává být motiv obzoru pro určení topologie tak důležitý. Podobně, myslím si, vede i myšlení jiného počátku k oslabení důrazu na krajnost, byť počátek sám lze jako krajnost chápat.

V tuto chvíli je vhodné zmínit, že kniha je doplněna reprodukcemi dvou perforovaných obrazů Adrieny Šimotové (třetí, kresba s perforací, je na přebalu knihy). Benyovszky je nechápe jen jako ilustrace, ale jako vyjádření souběžné cesty k neskrýtosti, které není vázáno možnostmi jazyka (ačkoli v jistém smyslu zůstává v řeči, promlouvá). V úvodu knihy o těchto obrazech říká: „Nabyly pro mne významu zobrazení běžného jako prosvětleného odevzdaností počáteční krajnosti – tajuplné souvislosti božství, země, nebes a člověka v jeho smrtelnosti, tzn. významu zobrazení běžného v jeho *ne-skrýtosti* (*a-létheia*).“ (s. 14) Totéž by bylo (při pohledu na oba obrazy uvnitř knihy) možné formulovat s důrazem nikoli na „počáteční krajnost“, ale na pohroužení do „svornosti“ vztahu čtyř. Tím by se však oslabil motiv neskrýtosti.

Jinými slovy, jako čtenář této knihy vnímám napětí mezi cestami k neskrytosti a cestami ke svornosti. Samozřejmě, že tyto cesty nevedou jinam, ale myslím si, že totéž (vztah čtyř) zpřístupňují odlišně. Neskrytost je do jisté míry stále ještě na pomezí zjevnosti a skrytosti, kam sice lze lokalizovat střený prostor svornosti čtyř, ale je otázkou, zda je to nezbytné. Heidegger ve sledovaném období čtyřicátých a padesátých let takovou lokalizaci provádí; i v tomto ohledu je Benyovszkého kniha spolehlivým výkladem Heideggerova myšlení.

Knih *Cesty k neskrytosti* je pozoruhodným příspěvkem nejen k výkladu pozdního Heideggerova myšlení. Benyovszky myslí spolu s Heideggerem, bere jej vážně a podává koncentrovaně (bez vnějších kontextů, což je v tomto případě velmi přínosné). Zároveň při četbě této knihy můžeme jako čtenáři přezkoušet alternativní možnosti (topologického) myšlení, pokud nám na nich záleží.

Martin Nitsche